

Københavns Universitet

Det tidlige DDR

Farø, Ken Joensen; Boye, Kasper; Elbro, Carsten

Published in:

Mål og mæle

Publication date:

2009

Document version

Også kaldet Forlagets PDF

Document license:

[Ikke-specificeret](#)

Citation for published version (APA):

Farø, K. J., Boye, K., & Elbro, C. (2009). Det tidlige DDR. *Mål og mæle*, 32(2), 3-4.

mål+²mæle

32. ÅRGANG, SEPTEMBER 2009

Nuller eller ej

Hvad hedder det årti, vi er ved at forlade? Det diskuterer nyudnævnt professor i navneforskning Bent Jørgensen på *side 7*.

Vores børns sprog

Agry-agry og sjove sprogfejl hører med til klicheen om børnesprog. Men det kan også være så meget andet. Se, hvordan knap to-årige Hannah og fire-årige Eigil bruger sproget på *side 9*.

Ensom fedtegreve

Erik Hansen ser på ord, som ikke eller vanskeligt kan bøjes i tal. Det gør han *side 15*.

En lyds farvel?

Ble'et eller *blevet*? *La'et* eller *lavet*? Udtaleforskeren Nicolai Pharao skriver om bortfald af [w] på *side 16*.

Sammen og hver for sig

Søren Brandt skriver i dette nummers genoptrykte jubilæumssprogkolumne om sammensatte præpositioner, som er årsag til mange stavfejl hos danskerne. Læs *side 23*.

Spørgsmålet er...

Ja, hvad er i grunden et spørgsmål? Det har Rita Therkelsen spurgt sig selv om, og svaret leverer hun på *side 25*.

Vi vil ha' sprog!

Et nyt initiativ i sprogenes tjeneste har set dagens lys. Dets formand, Thomas Harder, beretter om baggrunden *side 30*.

Quiz med børnesprog

Prøv at gætte med på *side 32*.

Sprogligheder	2
Det første årti	7
De nye sprogbrugere - vores børns sprog	9
Forælder	15
Hvad er det blevet til? En igangværende lydforandring	16
Frem for frem for fremfor	23
Hvordan genkender vi et spørgsmål?	25
Ja til sprog!	30
Børnesprogsquiz	32

Jeg bliver ikke træner for en klub, hvor jeg ikke kan sproget. Så meget har jeg lært af min tid i Moskva
(M. Laudrup)

Sprogligheder

Denne brevkasse handler om sprogligheder. Det er spørgsmål og problemer om sprog, men det er også fine detaljer i sproget som man bliver opmærksom på, og som man vil gøre andre bekendt med. Går I rundt og tænker på sprogligheder, så send et brev om dem til redaktionen. De vil svare på brevet hvis de kan. Ellers kender de nok nogen de kan sætte til det. Send brevet til:

Carsten Elbro
Institut for Nordiske Studier
og Sprogvidenskab,
Københavns Universitet,
Njalsgade 120,
2300 København S
E-mail: ce@hum.ku.dk

! Udlændingesservice – replik fra Udlændingesservice

Mål og Mæle har udnævnt *Udlændingesservice* til Årets Ord 2008, refererer Politiken. Vi synes, navnet matcher den virkelighed, vores mange, mange tusinde brugere møder. Vi har understøttet en rekordstor indvandring siden det nye navn markerede serviceorienteringen i 2006. Udlændingesservice giver tilladelse i ca. 90 pct. af sagerne. I 2008 fik over 75 pct. af ansøgere om ægtefællesammenføring tilladelse. En brugerundersøgelse, vi har gennemført, viser på familiesammenføringsområdet, at 66 pct. har udtrykt, at de er tilfredse eller meget tilfredse med servicen i

Udlændingesservice, 70 pct. har i høj grad eller meget høj grad tillid til sagsbehandlingen, og 75 pct. oplever, at Udlændingesservice har været imødekommende. På erhvervsområdet er tallene endnu højere (ml. 80 og 92 pct.).

Direktør Henrik Grunnet,
Udlændingesservice

! Udlændingesservice – svar

Vores kampagne *Årets ord* har til formål at bevidstgøre om sproglige fænomener, præcis ligesom resten af bladets aktiviteter. Vi er ikke ude efter nogen eller noget, men vi holder øje med, hvad sproget bliver brugt til, fordi det interesserer os og vores læsere. Navngivning og omdøbning af instanser (*Krigsministeriet* > *Forsvarsministeriet*), ting (*Der antifaschistische Schutzwall* om Berlinmuren fra Centralkomiteens perspektiv; *rullestol* > *kørestol*), steder (*Rumperup* > *Jægerspris*) og personer (*Robert Zimmermann* > *Bob Dylan*; *Den kære leder* om Kim Jong Il i Nordkorea) er et ældgammelt trick til at få noget til at fremstå i et mere positivt eller overbevisende skær. Det er det, der er baggrunden for læsernes og redaktionens valg af ordet *Udlændingesservice* som Årets ord, der på den måde er med til at minde om denne udbredte teknik. Omdøbningen af *Udlændingestyrelsen* er så åbenlyst et forsøg på at appellere til modtageren om at opfatte in-

stitutionen som noget mere sexet end den styrelse, den dog stadig er, og hvis centrale opgave er sagsbehandling, som selvfølgelig kan gøres mere eller mindre hensynsfuldt og professionelt. Vi beklager, hvis vi i vores motivation gav et misvisende indtryk af styrelsens faktiske statistikker, og takker for tallene, som vi ikke ønsker at debattere. De er nemlig ikke væsentlige for nomineringen. Det afgørende er, at man til hver en tid kan bruge sproget til at fokusere, manipulere og skønne med. Således kunne man tænke sig Vejdirektoratet omdøbt til *Bilistervice*, retssystemet til *Retfærdighedsservice* og politiet til *Sikkerhedsservice*. Også dér har man formentlig ambitioner (visioner) om at gøre sit arbejde så godt som muligt. Men så ville vi for alvor kunne tale om Newspeak.

Redaktionen

? Det tidligere DDR

Man ser og hører tit tilføjelsen *tidligere* ved statsbetegnelsen DDR. Hvorfor egentlig? Det står jo ikke i modsætning til noget *nuværende* DDR.

Med venlig hilsen
Hanne Petersen
Ølstykke

! Den særlige brug af *tidligere* er ikke begrænset til navnet DDR, men bruges ved henvisning til alle navne, der ikke længere er aktuelle, fx *det tidligere Jugoslavien*, *det tidligere Århus Amt*, *det tidligere Sterling Airways*. Betydningen er altså ret generel og udbredt.

Det er helt rigtigt, at der ikke længere findes noget DDR, Jugoslavien eller Sterling Airways. Derfor er ordet *tidligere* strengt taget overflødig i disse sammenhænge. Sammenlign bare med *Jeg mødte min tidligere kæreste i supermarkedet*. Her er *tidligere* næppe overflødig. Den *tidligere* statsminister er heller ikke den samme som den *nuværende*. Det skyldes, at betegnelserne *kæreste* og *statsminister* stadig er aktuelle og kan få nye referenter. Det kan DDR og Jugoslavien ikke så let.

Man kan altså udmærket se det som en overflødig oplysning at tale om det *tidligere* DDR i stedet for bare DDR. Men man kan også opfatte det som en *service over for modtageren* – på linje med at tale om det *antikke* Kartago, eller *fiskearten* Epinephelinae. En tysk bekendt insisterer på at sige, at hun er født i *Karl-Marx-Stadt*, og hverken i *Chemnitz*, som byen i dag (atter) hedder, eller *in der ehemaligen Karl-Marx-Stadt*. Det er sådan set ikke særlig modtagervenligt.

Hvad så med at sige *Østtyskland* i stedet for DDR? Således har Risskov Travel Partner på deres hjemmeside en liste over "Hoteller i Østtyskland". Det er desværre ikke nogen god løsning. For *Østtyskland* er flertydigt, idet det både betegner den historiske stat og landområdet i dag.

Der findes sprogbrugere, som ivrer imod al form for sproglig "overflod" (redundans). Det er overflødig at sige *birketræ*, for det er nok at sige *birk*. Vi er ikke helt klar over, hvad der motiverer dette ubehag. En kamp mod spildte millisekunder? Et ønske om at demonstrere et overlegent ordforråd?

Der er ikke noget galt i at yde modtagerne service og tale om det tidligere DDR eller det antikke Kartago eller *fiskearten Epinephelinae*. Men man må som altid overveje, hvor megen service der er nødvendig. Hvis der er for lidt, bliver man ikke forstået. Hvis der er for megen, kan modtageren opleve at blive talt ned til.

KF, CE, KB

? Stød og vokallængde

Jeg kunne godt tænke mig at få uddybet, hvad man mener, når man taler om lange og korte vokaler i juninummeret af *Mål og Mæle*, hvor det i et svar anføres, at *kreds* og *stads* har lang vokal i modsætning til *kryds* og *plads*. Det mener jeg ikke, de har. Her kommer nogle eksempler: Forskellen på fx *Lis* og *Lise* er vokalens længde. Hvad sker der så, når der også kommer et stød ind over, som fx *fin/fine*, *pris/prise* og *kreds/kredse*? Her vil jeg mene, at *fin*, *pris* og *kreds* har en kort vokal med stød mens *fine*, *prise* og *kredse* har en lang vokal. Hvis vokalen i *kreds* er lang, må vokalen i *kræ* også være det. Og det kan da ikke passe, vel? Og gælder det overhovedet, når der er tale om et stumt *d* (som ikke altid har været stumt)? Faktisk tror jeg, at reglen om to eller flere konsonanter til at udløse kort foregående vokal også gælder, hvis man erstatter den ene konsonant med et stød. Hvad er jeres mening om det?

Annette Deurell
Brøndby

! Vokalstød er ikke noget, der efterfølger en afsluttet kort vokal, men noget, der er en del af en vokal. Stødet er en uregelmæssighed i stemmelæbesvingningerne. Det forudsætter således rent fysisk, at der er fut i stemmelæberne. Det er der i alle de lyde, der i dansk kan have stød: vokaler og konsonanter som f.eks. *l*, *m*, *n*, *r* og blødt *d*. Desuden forudsætter stødet fut af en vis varighed, og her er korte vokaler altså ikke lange nok. Det er noget, man kan måle. Man kan fysisk registrere, at stødvokaler som f.eks. *i* i *fin* har stemmelæbesvingninger af en længere varighed end korte vokaler som f.eks. *i* i *Lis*.

Jeppe Beck, der har beskæftiget sig med sagen i sin specialeafhandling, oplyser, at vokallængde afhænger af trykforhold (tryksterke vokaler er lidt længere end tryksvage), åbningsgrad (åbne korte vokaler som *a* i *lak* er f.eks. lidt længere end lukkede korte vokaler som *i* i *Lis*) og så naturligvis talehastighed. Men alt andet lige er lange ustødte vokaler omtrent dobbelt så lange som korte ustødte vokaler. De første varer normalt 0,1-0,2 sekunder, mens de sidste varer 0,05-0,1. Stødvokaler har – i københavnsk rigsmål – omtrent samme længde som lange ustødte vokaler, og det er en væsentlig grund til, at man regner dem som lange.

Vi kan derfor – så længe det gælder københavnsk rigsmål – være sikre på, at vokalerne i *kreds*, *stads*, *fin*, *pris* og *kræ* er lange, alene af den grund, at de har stød. På samme måde kan vi være sikre på, at den systematiske forskel i stammevokalerne på *fin* og *fine*, på *pris* og *prise* og på *kreds* og *kredse* er en forskel på lange vokaler med og uden stød.

Men det er rigtignok sværere at høre på stødvokaler, at de er lange, end det er tilfældet med lange vokaler uden stød som f.eks. *i* i *Lise*. Således kan det stødte *æ* i verbalformen *læser* umiddelbart synes kortere end det ustødte lange *æ* i substantivet *læser*. Grunden til det er stødets akustiske karakter. Uregelmæssigheden i stemmelæbesvingningerne afføder en lydlig uregelmæssighed, som står i kontrast til den (i henseende til både amplitude og frekvens) regelmæssige, syngende lyd, der er karakteristisk for vokaler.

KB

? Selvom

I gymnasiet lærte vi – for nogle generationer siden – at *skønt* refererer til en faktisk forekommende betingelse, mens *selvom* refererer til en hypotetisk:

Jeg kommer skønt det regner = 'her står jeg til trods for at det øser ned'.

Jeg kommer selvom det regner = 'jeg agter at indfinde mig også hvis det øser ned'.

Denne finesse er da vist forlængst gået tabt, ikke?

Mvh
Erik B. Madsen
Nakkehoved

! Det er rigtigt, at der ikke længere er nogen utvetydig kontrast mellem *selvom* (eller *selv om*) og *skønt*. Hvor *skønt* kun kan bruges om faktiske

omstændigheder, kan *selvom* bruges både om faktiske og hypotetiske omstændigheder (jf. *Mål og Mæle* nr. 2, 1983, side 4-5):

Jeg kommer, selvom det regner = 'jeg agter at indfinde mig, også hvis det øser med' (hypotetisk omstændighed).

'jeg agter at indfinde mig, til trods for at det øser ned' (faktisk omstændighed).

Men den hypotetiske kontrast til *skønt* lader sig stadig udtrykke utvetydigt. Man må blot bruge *selv hvis* (eller, som du selv gør, også *hvis*) i stedet for *selvom*:

Jeg kommer, selv hvis det regner (hypotetisk omstændighed).

Jeg kommer, skønt det regner (faktisk omstændighed).

Selv hvis har altså overtaget *selvom*'s oprindelige funktion.

I begge disse udtryk indgår elementet *selv*. Hvis vi for et øjeblik lader det ude af betragtning, er det let at se, at udviklingen fra *selvom* til *selv hvis* falder ind under en helt generel udvikling: *Hvis* har siden det 18. århundrede i stor udstrækning overtaget *om*'s funktion som utvetydig markør af hypotetisk omstændighed. Vi kan ikke længere – uden at virke krukke eller antikverede – sige:

Jeg kommer, om det regner.

Det hedder:

Jeg kommer, hvis det regner.